

Van de redactie

Eerste Anton de Kom-lezing

Vanaf 22 februari - de verjaardag van Anton de Kom - was bij alle vestigingen van de Openbare Bibliotheek Amsterdam (OBA) het boek ‘Wij slaven van Suriname’ gratis af te halen. Deze uitgifte was een initiatief van de gemeente Amsterdam, in het kader van 80 jaar vrijheid sinds de Tweede Wereldoorlog en 80 jaar sinds de dood van Anton de Kom. De OBA faciliteerde de verspreiding van de boeken, een eerste oplage van 5000, en een tweede van 7500 exemplaren.

Uit deze voorraad is een honderdtal naar Suriname verscheept en op vrijdag 4 juli 2025 overhandigd in de bibliotheek van de Anton de Kom Universiteit van Suriname. De boeken zijn naar Suriname gehaald door Stichting Skrifi, in samenwerking met de Anton de Kom Stichting. De verspreiding onder bibliotheken en scholen werd mede mogelijk gemaakt door de bibliotheek van de universiteit.

De hier opgenomen lezing van Jerome Egger was de officiële eerste editie in het kader van de Anton de Kom-lezing, die Stichting Skrifi samen met de Anton de Kom Stichting en de universiteitsbibliotheek zal organiseren in Suriname. Op deze manier willen de organisatoren de nalatenschap van De Kom onder de aandacht brengen, daarop voortbouwen en onderwerpen aansnijden waarbij wordt stilgestaan bij de rechten van de Surinaamse bevolking, en het verzet tegen onderdrukking, onrecht en racisme.

Duidelijk aanwezig bij universiteit

Nog voor u de campus betreedt, ziet u het prachtige beeld van Anton de Kom, gemaakt door Erwin de Vries. U kunt ook de naam van de universiteit zien. Komt u op de campus zelf, dan is er ook een borstbeeld van De Kom. Kortom, hij is prominent aanwezig in deze omgeving. De studierichting Geschiedenis van de Faculteit der Humaniora kon deze gelegenheid niet voorbij laten gaan om iets te zeggen over deze man die nú zoveel betekent voor Suriname.

Enkele weken geleden bij zijn Ketikoti boodschap/speech zei toenmalig president Chandrikapersad Santokhi over de verzetsheld De Kom: ‘Laat hij een baken zijn voor ons allemaal. Zijn strijd voor vrijheid, rechtvaardigheid en democratie moet ons blijven aanzetten tot verbondenheid en solidariteit.’ (Times of Suriname, 2 juli 2025) Duidelijke woorden waaruit blijkt dat De Kom niet meer wordt verzwegen in Suriname. Dat is wel eens anders geweest.

Groots welkom

Ik ga terug naar de jaren dertig om enkele aspecten van die tijd, gerelateerd aan De Kom, met u te delen. Toen hij op 4 januari 1933 na dertien jaar weer voet aan wal zette in zijn geboorteland, had hij waarschijnlijk niet gedacht dat het zulke roerige maanden zouden worden in de kolonie. Hij schreef dat hij ‘op een blijde, lichte morgen in januari’ in Suriname was aangekomen. Binnen een paar maanden was dat blijde en lichte verdwenen en zat hij alweer (gedwongen) op de boot richting Nederland.

Bij zijn aankomst was een enorme massa op de been om hem te verwelkomen. Zijn reputatie als antiekoloniale strijder was hem vooruit gereisd en had ervoor gezorgd dat hij vanaf dat moment door de koloniale autoriteiten in de gaten werd gehouden. Met name de Nederlandse procureur-generaal Frans van Haaren had het gemunt op De Kom. Zo’n 10 jaar geleden werden niet gepubliceerde memoires van Van Haaren openbaar. Daarin was duidelijk te lezen dat de koloniale autoriteiten met hem voorop, De Kom inderdaad als een grote dreiging zagen. Dat kwam door de kracht waarmee hij in staat was mensen te mobiliseren voor wat - in hun ogen - voor heel wat onheil kon zorgen (Historisch Nieuwsblad, december 2017, nr. 12). Van Haaren schreef dat hij zocht naar een reden (het mocht ook een schijnreden zijn) om De Kom te arresteren. Op 31 januari 1933 werd het steeds duidelijker voor hem dat De Kom een revolutie zou kunnen ontketenen in Suriname en dat hij gearresteerd moest worden.

Onderdrukking

Zo geschiedde de volgende dag, 1 februari 1933. De protestmarsen na zijn arrestatie zorgden voor het nodige ongemak bij de koloniale autoriteiten en toen de geruchten de ronde deden dat De Kom op 7 februari 1933 vrij zou komen was de verwarring compleet. Uit de geschriften van Van Haaren weten we nu dat hij, heel bewust, de organisatie van de verschillende repressieve machten ter hand heeft genomen om op alles voorbereid te zijn. Hij was zich er ook heel goed van bewust dat er doden konden vallen, want hij was bereid het bevel te geven om gericht op de massa te schieten. Dit is inderdaad gebeurd: op dinsdag 7 februari 1933 vielen er twee doden en vele gewonden toen de massa, die op de been was om te wachten op de vrijlating van De Kom niet wegging, ondanks de sommatie te vertrekken. Van Haaren schrijft: ‘Bij het eerste en tweede salvo bleef de menigte nog aandringen, maar bij het derde drong de ernst van de situatie door. Langs de oude historische gebouwen liggen tientallen gewonden, springt het bloed tegen de muren van Financiën op en kruipen de getroffen in het klavergras van het plein.’ Later zouden zowel gouverneur Rutgers als procureur-generaal Van Haaren deze actie, die zo bloederig was verlopen, als het werkelijke succes zien in het neerslaan van de acties tegen het koloniale bewind. Het opsluiten van De Kom had nauwelijks gewerkt; het gewelddadige optreden van de politie, daarentegen, bleek een heel goed middel te zijn. In de woorden van Van Haaren: ‘het

Jerome Egger en Kevin Headley van Stichting Skrifi.
Foto © de Ware Tijd

tuig heeft nu ondervonden, dat ook de politie niet terugdeinst als het moet om op de massa te schieten’.

De Koms vrouw en vier kinderen die hem hadden vergezeld naar Suriname, besloten terug te gaan naar Nederland. Op 10 mei 1933 stapten zij op de boot. Op het laatste moment en waarschijnlijk in het geheim werd Anton de Kom naar hen gebracht en kon hij samen met vrouw en kinderen vertrekken.

Vastlegging

In februari 1983, 50 jaar na deze gebeurtenissen, werd uitgebreid stilgestaan bij deze zwarte bladzijde uit de koloniale geschiedenis van Suriname.

We maken een kleine sprong in de tijd. Op 27 juli 1939 voert mevrouw Grace Schneiders-Howard het woord in de Staten van Suriname (Zie Handelingen van de Staten van Suriname, 1939/1940 - de voorloper van De Nationale Assemblée). Zij is de eerste vrouw die in een vertegenwoordigend lichaam in Suriname werd gekozen. E kwam een aanvulling op een verordening in ‘het Surinaamsche Wetboek van Strafrecht met betrekking tot de openbare orde en het openbaar gezag’. Vol overtuiging zegt Schneiders-Howard dat zij haar steun hieraan zal geven en dat zij hoopt dat het hele college dat ook zal doen. Haar motivatie is van belang. Zij zegt onder andere dat de verordening moet kunnen voorzien in het handhaven van rust en orde. Zij heeft het over ‘gevaarlijke elementen’ die ‘de menigte misleiden en voor de gek houden’ zoals ‘Anthonie (sic) de Kom en zijn handlangers dat deden’. Schneiders-Howard zegt verder: ‘Als wij aan die dagen van onrust denken, toen elementen als Doedel en De Sanders reeds alles van tevoren, voordat De Kom kwam, voorbereiden om den boel in de war te schoppen en als wij weten dat een De Sanders’... enzovoort. Ze zegt ook: ‘Ik schrok het meest, toen Doedel, die samen met De Sanders, De Kom afhaalde van de boot, tegen enkele mensen zei: ‘De Kom laat weten dat er meer *seksiki* moet zijn.’” Schneiders-Howard heeft waarschijnlijk heel goed verwoord wat er in de jaren dertig over De Kom werd gedacht, niet alleen door de koloniale overheid maar ook door de lokale gekleurde elite. De verzetsheld die hij later werd, was toen bepaald nog niet ‘geboren’ voor een deel van de bevolking. We weten ook dat de vakbeweging in de jaren dertig op diverse manieren is ondermijnd. (Denk aan het opsluiten van Doedel in een psychiatrische inrichting). Maar ook dat door onderlinge meningsverschillen geen vuist meer is gemaakt tegen koloniale wantoestanden.

Andere zienswijzen en waardering

Ten slotte nog de mening van Rudolf van Lier over De Kom. Van Lier promoveerde in 1949 op het proefschrift ‘Samenleving in een grensgebied’ waarin hij heeft getracht om de krachten in het verleden op te sporen die het ontstaan van de hedendaagse maatschappij mogelijk hebben gemaakt. Laat mij direct zeggen dat hij in zijn studie Anton de Kom wel serieus heeft genomen, maar dat hij geen grote waarde hechtte aan het boek ‘Wij slaven van Suriname’. Hij zegt dat dit boek ‘voornamelijk waarde heeft als document om de geestesgesteldheid van de Surinamer uit de lagere middenklasse te leren kennen’ (R. van Lier, ‘Samenleving in een grensgebied’, blz. 279). Met andere woorden, hij zag geen waarde in deze manier van geschiedschrijving. Bij De Kom ging het juist om niet het verhaal te vertellen van de elite en hoe die maatschappij tot ontwikkeling heeft gebracht, maar vooral om van de onderkant naar boven te kijken en de wortels bloot te leggen van gemarginaliseerde groepen die door verzet en strijd een menswaardig bestaan moesten zien op te bouwen.

Dit zijn slechts enkele voorbeelden om aan te tonen dat de waardering voor de strijd die De Kom heeft geleverd, niet vanzelfsprekend is gekomen. Die waardering

kwam pas in de jaren zestig. In september 2024 heeft Paul Day een heel bijzondere lezing gehouden in het Nationaal Archief Suriname waarin hij vertelde hoe per toeval ‘Wij slaven van Suriname’ is ‘ontdekt’ en hoe Surinaamse studenten toen inzagen hoe belangrijk deze studie was en er bekendheid aan hebben gegeven. Tijdens een andere recente lezing (2025) bij de presentatie van het boek ‘Ik omhels je onafgebroken’ van zijn dochter, Judith de Kom en Ida Does, heeft Nizaar Makdoembaks verteld hoe studenten aan het eind van de jaren zestig contact hebben gemaakt met de familie van De Kom. Zijn vrouw en vier kinderen waren nog in leven. Zij kregen toen manuscripten van hen. Makdoembaks zei ook nog dat er een zekere schaamte heerste bij de familie vanwege de associatie van De Kom met het communisme. Toen was communisme immers zo een beetje het ergste wat er was.

Universiteit vernoemd

Het verdere verhaal is bekend. Studenten stencilden ‘Wij slaven van Suriname’; het werd een succes en de oorspronkelijke uitgever van het boek kwam na zo een 40 jaar met een officiële herdruk. De Kom kreeg in de jaren zeventig steeds meer bekendheid, vooral onder jongeren. Ik ben niets tegengekomen waaruit blijkt dat toenmalige regeringen in Suriname tot de staatsgreep van 1980 enige belangstelling zouden hebben gehad voor de figuur van De Kom. Dat veranderde na februari 1980.

Terug naar het jaar 1983. Niet alleen is er toen veel aandacht besteed aan de herdenking van de doden die in februari 1933 zijn gevallen, maar er werd ook van 27 mei tot en met 2 juni een grote expositie gehouden waarbij 80 items, sommige verdeeld in a, b, c en d zijn tentoongesteld. Het ging om diverse items zoals de geboorteakte van De Kom van 22 februari 1898, zijn doopbewijs in de St. Bonifacekerk, kopieën van De Kom’s artikelen in het tijdschrift ‘Links Richten’, het rapport van gouverneur Rutgers over de invrijheidstelling van De Kom, fragmenten van zijn manuscripten, documentatie over de kampen waarin hij heeft gezeten tijdens de Tweede Wereldoorlog, gedichten geïnspireerd door hem, liedjes en nog veel meer. Judith de Kom was aanwezig in Suriname. Kortom De Kom stond toen volop in de picture. Als klap op de vuurpijl werd de Universiteit van Suriname in datzelfde jaar ook naar hem vernoemd. Maar Suriname leefde nog in de schaduw van de moord op 15 Surinamers in december 1982. Gelukkig hebben deze schaduwkanten er niet voor gezorgd dat de reputatie van Anton de Kom werd aangetast.

‘Hereniging’

Een andere discussie is die van 2013. Toen verscheen de roman ‘De Man van Veel’ van Karin Amatmoekrim. Dit is wat mij betreft een bijzondere en indrukwekkende roman die gaat over een periode in het leven van De Kom aan het einde van de jaren dertig, toen hij enkele maanden in een gesticht is opgenomen geweest omdat hij overspannen was. Er ontstond een heftige discussie tussen schrijfster, de familie De Kom en anderen rondom de vrijheid die zij zich had toegeëigend om over deze periode te schrijven. Wie dit boek leest kan zelf een oordeel vormen.

Ten slotte nog dit: Ida Does heeft een aantal jaren geleden een prachtige documentaire gemaakt over Trefosa (Henny de Ziel) en zijn vrouw. Het eindigt met de hereniging van dit echtpaar in de Surinaamse bodem. Hij is vele jaren vóór zijn vrouw overleden en in Nederland begraven. Hij is hier begraven. Ik hoop er nauwelijks bij te zeggen dat ik me bemoei met iets heel persoonlijks van de familie, maar ik herinner me de mooie beelden die Does schoot van de hereniging van het echtpaar De Ziel waarbij diverse leden van de toenmalige regering Venetiaan aanwezig waren. Je zou hetzelfde wensen voor het echtpaar De Kom.-.

Laten we hopen dat dit ook lukt met Anton de Kom en zijn vrouw. De Surinamer De Kom is in Nederland begraven en zijn Nederlandse vrouw overleed in Suriname en is hier begraven. Ik hoop er nauwelijks bij te zeggen dat ik me bemoei met iets heel persoonlijks van de familie, maar ik herinner me de mooie beelden die Does schoot van de hereniging van het echtpaar De Ziel waarbij diverse leden van de toenmalige regering Venetiaan aanwezig waren. Je zou hetzelfde wensen voor het echtpaar De Kom.-.

[Jerome Egger, 4 juli 2025]

